

Cehak-Hołubowiczowa, Helena

Muzeum Starożytności Wileńskiej Komisji Archeologicznej, a Muzeum Archeologiczne Uniwersytetu Stefana Batorego

Światowit 17, 9-14

1936 - 1937

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HELENA CEHAK HOŁUBOWICZOWA

MUZEUM STAROŻYTNOŚCI WILEŃSKIEJ KOMISJI
ARCHEOLOGICZNEJ, A MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
UNIwersYTETU STEFANA BATOREGO *

(MUSÉE DES ANTIQUITÉS DE LA COMMISSION ARCHÉOLOGIQUE
DE VILNA ET MUSÉE ARCHÉOLOGIQUE DE L'UNIVERSITÉ ÉTIENNE
BATORY).

Upływa lat sześćdziesiąt od śmierci wielkiego uczonego Ziemi Wileńskiej i, śmiało rzec można, założyciela obecnego Muzeum Archeologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego, hr. Eustachego Tyszkiewicza. Bieg wypadków tak zrządził, że na tę sześćdziesięcioletnią rocznicę przypadło otwarcie Muzeum Archeologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w wolnej i niepodległej Polsce. Godzi się więc poświęcić parę słów pamięci, zasługom i pracy dawnych archeologów, którzy nam swe zbiory przekazali.

Ojcem archeologii wileńskiej był bezsprzecznie hr. Eustachy Tyszkiewicz. Przed nim nikt się archeologią przeddziejową Ziemi Wileńskiej naukowo nie zajmował. Grono zbieraczy starożytności, które starało się pozyskać do swych zbiorów jak najwięcej okazów zagranicznych, nie zwracało wcale uwagi na zabytki przedhistoryczne lub używało ich w sposób osobliwy, jak np. jeden z kanoników wileńskich używał toporów z epoki kamienia jako lichtarzy do oprawiania świec — tak, dla oryginalności!! Píše o tym Eustachy Tyszkiewicz w jednym ze swoich artykułów¹.

Tyszkiewicz przeniósł się do Wilna w 1835 r. na stałe i znalazł się w gronie ludzi, zajmujących się nauką wogóle, jak Narbut, Baliński, Malinowski, Jaroszewicz, Jocher, Adamowicz, Homolicki, Ignacy Chodźko, Odyniec i inni. A był to okres smutny dla nauki polskiej w Wilnie, okres po zamknięciu uniwersytetu wileńskiego. Marzeniem Tyszkiewicza stała się myśl stworzenia nowego ośrodka naukowego w Wilnie.

Píše o tym Tyszkiewicz: „zebrać wszystko uczone w Wilnie w jedno grono, utworzyć Towarzystwo naukowe, stworzyć muzeum i bibliotekę, jako źródła pomocnicze dla pracujących, utworzyć publiczną czytelnię, zająć się wydawnictwem pism pożytecznych i zgromadzić w jedną całość rozproszone ówczesnymi wypadkami pojedyncze indywidua, reprezentujące inteligencję krajową, stało się zadaniem mego życia i posta-

* Krótki szkic historyczny, wygłoszony z okazji otwarcia Muzeum Archeologicznego w dniu 4-tego grudnia 1933 r.

¹ E. TYSZKIEWICZ, *Archeologia na Litwie*. „Rocznik dla archeologów” 1872 r.

nowienie to, potrzebujące wiele czasu dla doprowadzenia go do skutku, przedstawiające niezliczone trudności i zawady na tej drodze, które nawet współziomkowie, bądź przez zbytek ostrożności, bądź przez niedokładne tej idei pojęcie, odpychali od siebie, silnie utkwіło w myśli i sercu, gotowym na wszystkie ofiary, byleby ten cel mojego życia został urzeczywistniony”.

Począł tedy Tyszkiewicz prace przygotowawcze i pracę w terenie. Pierwszy kurhan rozkopał 1837 r. Dalsze poszukiwania szły coraz pomyslniej. Jako doskonale orientujący się uczoney, już wtedy odczuł związek pradziejów Ziemi wileńskiej z kulturami północnymi i odbył podróż na północ — przez Finlandię do Danii i Szwecji, by poznać zgromadzone po muzeach zabytki. Szwecja jest krajem, w którym studia nad archeologią już od czasów stosunkowo dawnych stały bardzo wysoko, tam też powstała w myśli Tyszkiewicza koncepcja przyszłego muzeum.

Dokładając wielu starań, zyskał Tyszkiewicz w 1855 r. pozwolenie od władz rosyjskich utworzenia „Muzeum starożytności” w Wilnie i przy tym Muzeum czasowej Komisji Archeologicznej. Muzeum i biblioteka Komisji Archeologicznej od razu stanęły na odpowiednim poziomie, gdyż hrabia ofiarował nowo powstałej instytucji swoją prywatną bibliotekę i swoje zbiory. A był to dar królewski. Biblioteka bowiem liczyła 3000 tomów, — zbiory zaś składały się z działu numizmatycznego, z kolekcji sztychów, z działu biustów, obrazów i portretów, ze zbioru starych rękopisów i pamiątek historycznych, oraz z właściwych zbiorów archeologicznych, zawierających przeszło 2000 przedmiotów. Wśród członków Wileńskiej Komisji Archeologicznej spotykamy takie nazwiska, jak Teodor Narbut, Józef Ignacy Kraszewski, Ignacy Chodźko, Adam Kirkor i wiele innych. Na czele obu instytucyj stanął Eustachy Tyszkiewicz jako prezes Komisji Archeologicznej i Kurator Muzeum.

Na tym stanowisku pracował Tyszkiewicz niestrudzenie przez lat dziewięć. W pracy archeologicznej pomagał mu przede wszystkim Adam Kirkor, który wzbogacił zbiory muzealne licznymi zdobyczami z czasów przedhistorycznych. Ofiarował bowiem muzeum swoje zbiory, które liczyły 526 okazów. Drugą podporą w pracy archeologicznej Tyszkiewicza był jego brat Konstanty, który prowadził badania przede wszystkim w powiecie borysowskim. Rozkopał tam około 500 kurhanów i szereg grodzisk, ofiarowując częściowo zabytki Muzeum wileńskiemu. Tę owocną pracę na polu nauki przerwały wypadki 1863 r.

Po upadku powstania styczniowego w 1865 r. Rosjanie rozwiązali Wileńską Komisję Archeologiczną i zbiory polskie wcielili częściowo do rosyjskiego muzeum przy Bibliotece Publicznej, cenniejszą zaś część zbiorów przekazali do muzeum Rumiancewa w Moskwie. Dla Eust. Tysz-

Ryc. 1.

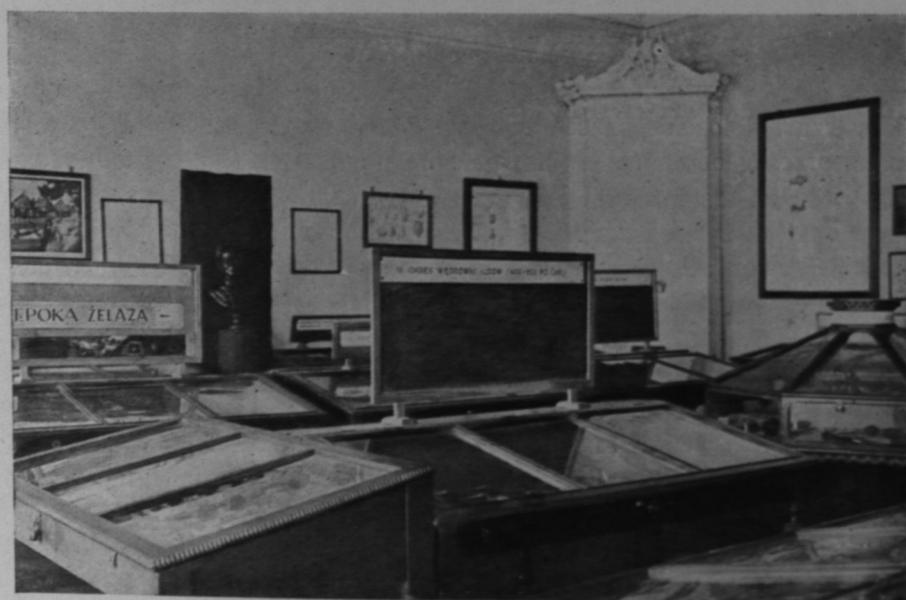
Sala archeologiczna Muzeum Starożytności w Wilnie.
Według rysunku A. Zametta. Obraz znajduje się obecnie w sali Smuglewicza
w Bibliotece Uniwersyteckiej.

kiewiczza był to cios bardzo bolesny. Z wywiezieniem zbiorów muzealnych przez generała Stołypina rozwiały się wszystkie nadzieje utrzymania muzeum dla Polaków i Tyszkiewicz stanął przed faktem zburzenia pracy całego życia. I nastąpił na Ziemi Wileńskiej powtórnie zanik nauki polskiej, szczególnie w dziedzinie prehistorii. Po rozwiązaniu Komisji Archeologicznej badacze polscy rozpięchli się po świecie. Hr. Eust. Tyszkiewicz zmarł w 1873 r. Adam Kirkor jeszcze przed śmiercią Nestora polskiej archeologii na Wileńszczyźnie przeniósł się do Krakowa i zajął się pracą w terenie na Pokuciu.

Upłynęło lat dziesięć kompletnego zastoju, dopóki nie zjawił się drugi wielki badacz-prehistoryk ziem północno-wschodnich, Wandalin Szukiewicz. Urodzony w Naczy w pow. lidzkim, studia odbywał Szukiewicz w Wilnie i Warszawie. Pracował zaś w dziedzinie prehistorii po powrocie do rodzinnej Naczy, której okolice dostarczały mu nadzwyczaj ciekawych odkryć i bogatego materiału przedhistorycznego. Szukiewicz był badaczem nadzwyczaj sumiennym i dzięki ostrożności, którą stosował w wyciąganiu wniosków naukowych, prace jego, publikowane

w wielu pismach naukowych, nie straciły na wartości do dnia dzisiejszego.

Zbiory Szukiewicza stanowią najważniejszą część w dziale przedhistorycznym Muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Część tych zbiorów znajduje się również w Muzeum Archeolog. naszego Uniwersytetu. Oprócz zbiorów polskich Muzeum Arch. U. S. B. posiada trochę materiału, wykopanego z kurhanów Litwy i Łotwy przez kustosz rosyjskiego muzeum przy Bibliotece Publicznej. Zbiory muzealne przeszły ciężkie koleje w okresie wojennym. W 1916 r. wywieziono z Wilna do Petersburga wszystkie zabytki z brązu i srebra, obrazy, zbrojownię, słowem to wszystko, co przedstawiało większą materialną wartość. W czasie wojny bolszewickiej w 1919—20 r. pozostałe zabytki spakowano do worków i wywieziono z gmachów Uniwersytetu do gmachu Bazylianów, gdzie je porzucono i pozostawiono bez opieki. W 1921 r. zbiory wróciły do gmachu uniwersyteckiego; leżały tam bezładnie. W parę lat później prof. Włodzimierz Antoniewicz, bawiąc w Wilnie, zaczął starać się o lokal dla muzeum na Uniwersytecie Stefana Batorego. Starania te zostały uwieńczone pomyślnym skutkiem dopiero w 1926 roku, kiedy sprawą muzeum zajął się bardzo gorąco prof. Jan Oko, który jako ówczesny dziekan Wydziału Humanistycznego, wyznaczył lokal dla muzeum.

Ryc. 2.

Fragment sali przedhistorycznej Muzeum Archeologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego.

Od tej chwili prof. Antoniewicz wraz z żoną, p. Jadwigą Antoniewiczową, ilekroć bawił w Wilnie, wykładając na naszym Uniwersytecie, tylekroć cały swój czas poświęcał na oczyszczanie i segregowanie zbiorów oraz na urządzanie Muzeum. Obecny stan zbiorów, w których całkowicie zorientować się można, to zasługa i pełna poświęcenia praca prof. Włodzimierza Antoniewicza i p. Jadwigi Antoniewiczowej.

Muzeum obecnie składa się z trzech działów: 1) ze zbiorów przedhistorycznych i protohistorycznych, które stanowią gros zabytków, 2) z działu archeologii egipskiej i greckiej, 3) z działu zabytków epoki historycznej.

Muzeum Archeologiczne Uniwersytetu Stefana Batorego piękną ma za sobą przeszłość. Założyciel Muzeum Starożytności, hr. Eustachy Tyszkiewicz, rozumiał doskonale, że muzeum, o ile ma spełnić swój cel, nie może być instytucją martwą. Dlatego obok muzeum stworzył Komisję Archeologiczną, pragnąc w niej mieć ośrodek badawczy. Tę piękną myśl należy i teraz realizować. Muzeum Archeologiczne musi się stać ogniskiem badań w dziedzinie prehistorii dla ziem północno-wschodnich Polski. Musi przez stałe wzbogacanie swych zbiorów, dzięki systematycznie i celowo prowadzonym wykopaliskom, dostarczać materiału nowego do prac naukowych z dziedziny prehistorii. Słowem — musi żyć i rozwijać się.

R É S U M É.

Le jour du soixantième anniversaire de la mort du Comte Eustache Tyszkiewicz, premier archéologue de la province de Wilno et fondateur du Musée des Antiquités, le 4 Décembre 1933, eut lieu à Wilno l'ouverture du Musée Archéologique de l'Université S. Batory.

Eustache Tyszkiewicz, qu'on peut à juste titre appeler le père de l'Archéologie de Wilno créa en 1855 après beaucoup de sollicitations auprès du gouvernement russe, le „Musée des Antiquités” et la „Commission archéologique” à Wilno. Il offrit au Musée et à la Bibliothèque de la Commission Archéologique sa bibliothèque privée, qui comptait 3000 volumes et ses collections privées, qui comptaient plus de 2000 objets d'antiquités. Ces deux nouvelles institutions scientifiques étaient dirigées par le Comte Eustache Tyszkiewicz qui en qualité du Président de la Commission Archéologique et du Conservateur du Musée y travaillait pendant dix années. Dans ses travaux archéologiques il était secouru par Adam Kirkor, qui enrichit les collections du musée par des objets préhistoriques découverts dans le territoire du Gouvernement de Wilno. Après l'insurrection du 1863, au mois de Janvier 1865, le gouvernement russe dissolut la Commission Archéologique, et les collections polonaises furent en partie transportées au Musée Rumiancew à Moscou, et en partie incorporées au Musée russe auprès de la Bibliothèque Publique à Wilno.

Cela fut pour le Comte Tyszkiewicz un coup douloureux: tous ses efforts de garder les collections pour la Pologne échouèrent. Tout espoir étant perdu, le fondateur du Musée des Antiquités se retira de la vie scientifique et mourut bientôt après, en 1873.

Dix ans plus tard, un autre archéologue de la voievodie de Wilno, Wandalin Szukiewicz, commença à s'occuper de recherches scientifiques très consciencieusement. Ses collections devinrent la partie la plus importante de la section archéologique du Musée de la Société des Amis des Sciences à Wilno. Une partie de ses collections se trouva aussi au Musée Archéologique de l'Université S. Batory.

A côté des collections polonaises, le Musée Archéologique de l' U. S. B. possède aussi quelques matériaux trouvés dans les kourgans de la Lithuanie et de la Lettonie, provenant du temps quand le Musée faisait partie de la Bibliothèque Publique à Wilno.

Les collections des Musées subirent un sort bien triste pendant la guerre mondiale 1914-21. En 1916 on transporta de Wilno à St. Pétersbourg tout ce qui représentait une valeur matérielle. Pendant la guerre avec les bolchéviques, en 1919-20 les restes de collections furent transportés de l'Université au Couvent des Basiliens, où on les jeta et les laissa, sans en prendre soin. En 1921 les collections retournèrent à l'Université, mais dans un état de désordre et de ruine complète.

Deux ans plus tard le prof. Wladimir Antoniewicz, pendant son séjour à Wilno, commença à chercher un local pour le Musée à l'Université S. Batory. Ses efforts furent couronnés de succès seulement en 1926, grâce à l'aide du prof. Jean Oko, doyen de la Faculté des Lettres.

C'est aux soins infatigables et au travail assidu du prof. Wl. Antoniewicz que le Musée doit sa nouvelle organisation et l'arrangement actuel de ses collections.

Ainsi le Musée des Antiquités fondé il y a bientôt 80 ans par le Comte Eustache Tyszkiewicz, s'est transformé en Musée Archéologique de l'Université S. Batory. Actuellement les collections du Musée se composent:

- 1) de collections préhistoriques et protohistoriques,
 - 2) d'une collection d'objets d'antiquité égyptiens et grecs,
 - 3) d'une collection d'objets historiques.
-